Putnův Kollár

Róbert Kiss Szemán — Univerzita Lóranda Eötvösa, Budapešť

OPEN ACCESS

Opětovné čtení (re-reading) získává jako jedna z důležitých metod výkladu literárních děl stále větší oblibu nejen v západoevropské, ale i středoevropské literární vědě. Je překvapující, že česká literární věda tak sporadicky využívá široké metodologické škály, která se tu nabízí, počínajíc dekonstruktivním čtením v duchu Jacquesa Derridy a Paula de Mana, přes nový historismus a jeho strukturu historického kontextu, až po feministické způsoby čtení a postkoloniální studia. Martin C. Putna svou prací upozorňuje na tento nedostatek české literární vědy a jako už tolikrát během své životní dráhy iniciuje rozpravu, jež může být pro literárněvědnou oblast blahodárnou inspirací.

Příklon k pečlivému čtení (close-reading) může v sobě skrývat mnohá úskalí. Při opětovném čtení dospěje čtenář k takovému pojetí, které se u širšího publika setká s minimálním nebo dokonce nulovým ohlasem. V tomto případě se provedený způsob četby nezačlení do kánonu možných způsobů a jeho příběh skončí dřív, než mohl vůbec začít. Jedná se o delší proces, který se odehrává v souvislosti s utvářením kánonu. Jiné úskalí může nastat, jedná-li se nakonec pouze o zdánlivé opětovné čtení, tj. je-li výklad deklarován jako něco nového, avšak jeho podoba vzbuzuje pochyby.

Putnův způsob čtení má být, alespoň podle intence zahrnuté v názvu, „pře-čtením" díla z panslavistického mýtu do sféry kulturních dějin. V souvislosti s tímto aktem vyvstává otázka marnosti, vždyť panslavistický mýtus, zahrnující prvky slovanské vzájemnosti v 19. století, romantický mesianistický panslavismus a komunistický panslavismus totalitních systémů 20. století tvoří neoddělitelnou součást českých a slovenských kulturních dějin, neboli: může se sice jednat o zajímavý dekonstrukční pokus, odsouzený nicméně k neúspěchu — i proto, že v době kompletního dohotovení *Slávy dcery* (tedy v době Kollárova úmrtí) byl už tento soubor pro českou i slovenskou literaturu dílem zastaralým, první čtení kompletního díla tedy ve skutečnosti nebylo realizováno. Putnova kniha je tak nejednou právě výkonem první četby a kollárovskou filologii obohacuje četnými novými postřehy. Mimořádně cenné jsou např. odkazy na řecké i římské literární a filozofické zázemí Kollárovy tvorby, neboť tento druh klasického vědění se za posledních sto padesát let vytratil a zmíněné odkazy tak bylo a je schopno interpretovat nejen stále méně čtenářů, ale i literárních vědců. Za podnětnou považuji také akcentaci uherskosti jako nepominutelného kulturního kontextu.

Národní literární kánon, který se utvořil a upevnil během 19. století, je kulturní konstrukcí, jejíž struktura vykazuje značnou stálost: její přeformování je v mnoha případech vázáno na historické otřesy nebo na změny paradigmatu politického života. Česká a slovenská literární věda — jako tolik jiných národních disciplín — je v důsledku vlastní bezmocnosti schopna prosadit relevantní změny často jen s odvoláním na vnější impulzy, a to jak v oblasti sebereflexe, tak ve formování kánonu, jež na sebereflexi navazuje. Z vnějších impulzů uplynulého půlstoletí hráli v rozvoji české literární vědy podstatnou roli domácí představitelé fenomenologie, existenci-

alismu a postmoderních filozofických a estetických škol, které nebyly svázány s komunistickými mocenskými strukturami (Patočka, Macura atd.), jejich vliv často posilovaly postřehy zahraničních bohemistů.[1] Putna kreativně rozvíjí obě tyto tradice.

Ten, kdo čte znovu, je v tomto procesu výrazně přítomen. A zvláště tehdy, pokud o to deklarovaně usiluje! Snaha o rovnováhu je v Putnově práci dobře patrná (byť se to jen zčásti váže k ideji vědecké objektivity): kollárovská citová předimenzovanost a politické či národní extrémy, připomínající osu zrcadlovitého uspořádání, nevedou ostatně ke zřícení struktury výkladu jen díky tomu, že Putnova interpretace je vystavěna s podobným emocionálním nasazením a uplatněním aktuálních politických názorů nebo dekonstrukčních atitud. Tento způsob interpretace lze vnímat především jako formu symbiózy výhodnou pro zúčastněné strany, v níž se nejen Putnovo jméno dostává do spojení s kultickými figurami národního literárního kánonu, ale také Kollár získává Putnovou reinterpretací: díky ní opět roste prodejnost jeho díla, dochází tak k oživení literárního diskurzu.

Autorem (a vydavatelem) vymezené formální požadavky jsou pro opakované čtení zjevně inspirující, neboť nutnost zaujmout ke každému sonetu stanovisko vede autora k tomu, že se nevyhýbá takovým problémům, které nepatří do oblasti jeho zájmu, nebo spadají do oblastí, v nichž se necítí patřičně kompetentní. I proto se autor staví k textu převážně ukázněně a důsledně; k jednotlivým sonetům přistupuje s úmyslem nevěnovat pozornost dosavadním konstatováním, týkajícím se literárněhistorického a kritického recepčního procesu díla. Autor tím v mnoha případech poskytuje po více než jednom a půl století od vydání díla první (!) způsob četby některých sonetů, nenechává tedy současného čtenáře napospas těžkému úkolu interpretace.

Nutnost zaujmout stanovisko ke každému sonetu může v sobě samozřejmě skrývat více úskalí. Jedno z nich se objevuje a citlivě se dotýká čtenáře tehdy, když se autor svou duchaplností nebo pouhým mávnutím ruky přece jen vyhne tématům, která nevzbudila jeho zájem, ačkoli je čtenář považuje za důležitá. Podobné rozčarování může ve čtenáři rovněž to, že autor svůj názor místy prezentuje formou ledabylé publicistiky nebo nevyhraněným tvrzením. Rozčarování může přerůst v rozčilené neuspokojení v těch případech, kdy Putna vzhledem k danému rozsahu nemůže sdělit nebo dostatečným způsobem objasnit své názory, nemluvě o místech, kde ze stejných technických příčin zjednodušuje.

Jako je četba spojena s interpretací, tak by i opakované čtení měla doprovázet nová interpretace. Opětovné čtení může být samozřejmě uzavřeno tvrzením, že první nebo další interpretace opětovně čteného díla byly správné a nelze k nim nic zásadního dodat. V tomto případě je smyslem nového četby stanovit preference mezi stávajícími interpretacemi. Putnovo opětovné čtení se rozborem dosavadních interpretací zabývá jen částečně, konkrétně zůstává v horizontu panslavismu (uvedeném v názvu knihy), který na základě liberálních tradic nových českých dějin jednoznačně zavrhuje a popírá. Autorova interpretační pozice je nepochybně pozicí evropské inteligence, jejíž vlast pohltil na půl století ruský imperialismus v podobě sovětského panslavismu. Proto se u slovanských národů, žijících vzhledem k neexistujícím vlast-

1 Autor těchto řádků vydal r. 2010 maďarskou monografii o Kollárovi, v níž se mimo jiné věnuje interpretaci kollárovských vysvětlivek k sonetům o slovanském pekle a jejich filologickému hodnocení (*Szláv pokol Pesten*. Balassi Kiadó, Budapest 2010).

ním národním útvarům ve velkých evropských říších (habsburská monarchie, osmansko-turecká říše, Prusko), stává interpretace *Slávy dcery* z 19. století — neboli interpretace, která viděla v duchu slovanské vzájemnosti formu reálné kulturní seberealizace — anachronistická a zavrženíhodná. Toto zavržení je řízeno citovou pozicí a na něm nezávislými politickými jevy, jehož jedním ahistorickým projevem je splynutí obrazu komunistické NDR a Kollárova slovanského Německa (sonet č. 17., s. 26).

Putnu v zásadě rozčiluje zkostnatělost a nehybnost literárního kánonu, z čehož viní literární vědce: pro něho jsou koncepce panslavismu 19. a 20. století, které kanonizovaly dotyčná díla Kollárovy tvorby, anachronistickými, zaprášenými a směšnými ideologickými konstrukcemi, jež posouvají také *Slávy dceru* do oblasti groteskních jarmarečních atrakcí (mašíbl). Z této autorské pozice je tedy možné vnímat některá konstatování, která po prvním čtení vyvolají v českém a slovenském čtenáři, přivyklému tradičním interpretacím, určité zděšené ohromení.

V díle realizované redakční principy lze dobře obhájit, neboť odpovídají modernizované jazykové transkripci a náročným požadavkům vydavatelské praxe. Zvlášť je třeba ocenit, že kniha poprvé aplikuje kontinuální číslování všech sonetů *Slávy dcery* (na základě vydání z roku 1852, které uspořádal sám básník), což jen potvrzuje naše konstatování, že se do značné míry jedná o první čtení, které není vázáno na básníka. Kollár totiž použil *Výklad a vysvětlivky* u sbírky o třech zpěvech vydané v roce 1832, kde své básnické dílo vysvětluje z historického a filologického hlediska ve znamení národního emblematismu. K novým sonetům v pozdějších vydáních (1845, 1852) už tyto *Vysvětlivky* bohužel nevznikly, ve druhé polovině 19. století byl vydán pouze výběr z nich a později bylo básnické dílo vydáváno bez nich. Putnova první čtení mají samozřejmě svoji oprávněnost, avšak jeho dekonstrukce by byla interpretovatelná pouze tehdy, kdyby existovala konstrukce, kterou je třeba / je možné zbourat. Jelikož by si tento aspekt vyžádal podrobný rozbor, omezíme se v rámci recenze na to, že dekonstrukce se netýká Kollárova díla, nýbrž určitého způsobu recepce a vysvětlení, což je samozřejmě oprávněné a platné. Zároveň je však jisté, že by moderní kritické vydání s filologickými vysvětlivkami, které by vzalo v potaz a hodnotilo i Kollárovy vysvětlivky, bylo v české a slovenské literární vědě nepochybně žádané.

Z maďarštiny přeložila Simona Kolmanová.

AD:

Jan Kollár: *Slávy dcera. Báseň lyricko-epická v pěti zpěvích* / Martin C. Putna: *Překlad a výklad Slávy dcery z panslavistického mýtu do kulturní historie*. Academia, Praha 2014. 388 s.